

Stilteruimtes bij Hogeschool Rotterdam

Achtergrond

Sinds een aantal jaren kent Hogeschool Rotterdam officiële stilteruimtes. Aan de komst van de stilteruimtes in 2015 ging een intensieve discussie vooraf. Een deel van de hogeschoolgemeenschap was van mening dat het goed zou zijn als er ruimtes zouden komen voor studenten en medewerkers waar zij zich terug zouden kunnen trekken voor bezinning, gebed, meditatie of andere bezigheden die niet direct met onderwijs te maken hebben, maar wel een stille omgeving vragen. Anderen vreesden dat, gelet op het feit dat de hogeschool in het recente verleden ruimtes had moeten sluiten die de facto als gebedsruimte in gebruik waren genomen door studenten, er opnieuw gebedsruimtes zouden ontstaan. En zulke gebedsruimtes werden gezien als niet wenselijk, aangezien de hogeschool hecht aan haar openbare profiel. Zeker in die jaren werd aan dat openbare profiel gekoppeld dat de hogeschool als organisatie neutraal diende te zijn. Dat betekende dat zij geen opvattingen innam over zaken die niet met onderwijs te maken hebben, en ook geen wensen faciliteerde van die daarmee samenhangen.

In 2014 werd toch besloten tot de komst van twee stilteruimtes. Deze nieuwe ruimtes waren de uitdrukking van consensus tussen beide standpunten. Besloten werd namelijk tot stilteruimte die zó werden ingericht – als kamers in een grote kamer – dat zij multifunctioneel werden en gelijktijdig door studenten en medewerkers voor verschillende doeleinden gebruikt konden worden. Deze stilteruimtes werden ingericht op de locaties Museumpark en Kralingse Zoom.

Het gebruik van de stilteruimtes is door de dienst FIT geëvalueerd in 2016/2017. Uit de evaluatie bleek dat met name de ruimte op de locatie Museumpark goed werd gebruikt. De evaluatie is positief over het gebruik van de stilteruimtes. Er worden wat kleine problemen gesignaleerd over het gebruik van nabij gelegen toiletten, en op Museumpark is er soms wat geluidsoverlast vanuit een naastgelegen kantoor. Dat is opgelost door van dat kantoor een opslagruimte te maken. Eind 2017 bleek de stilteruimte op de Kralingse Zoom te moeten worden gesloten. Deze was gevestigd in bouwdeel C. Om brandveiligheidsredenen is dit bouwdeel onbruikbaar geworden.

In het voorjaar van 2018 bleek dat studenten op de locatie Academieplein op eigen initiatief en zonder toestemming een islamitische gebedsruimte hadden ingericht, overigens met medeweten van personeelsleden van de hogeschool. De kleine ruimte was, wanneer deze niet werd gebruikt, afgesloten. Studenten haalden de sleutel bij de balie als zij de gebedsruimte wensten te gebruiken. Toen de centrale organisatie merkte dat deze niet-officiële gebedsruimte bestond is deze per ommegaande gesloten. De wijze waarop dat gebeurd is had anders gekund. Met name de ongenueanceerde communicatie vanuit de hogeschool, en de daarop volgende aandacht in regionale en landelijke media, deed voorkomen alsof studenten bezig waren met illegale activiteiten. Zij zijn daardoor onnodig en onterecht gekwetst.

Het College van Bestuur erkende het onhandig opereren en beseftte dat moslimstudenten en -medewerkers, maar ook andere studenten en medewerkers, behoefte hadden aan uitleg en duiding van het College van Bestuur, waarin zij ook hun vragen zouden kunnen stellen aan het bestuur. Op 10 april 2018 heeft in het Atrium van het Museumpark deze bijeenkomst plaatsgevonden, waarin collegevoorzitter Ron Bormans in gesprek ging met studenten en medewerkers. Dat gesprek was rijk en divers: het ging over de wijze waarop de hogeschool had gecommuniceerd en hoe studenten en medewerkers dat hadden ervaren, het karakter van gebedsruimtes – in vergelijking met stilteruimtes – kwam aan de orde en er ontstond een gesprek over wat het betekent om een inclusieve hogeschool te zijn, waar studenten en medewerkers niet alleen worden ondersteund in hun opleiding, maar ook

worden gefaciliteerd in hun niet-onderwijsgebonden behoeften. Door diverse islamitische studenten en medewerkers werd benadrukt hoe wenselijk het voor hen is om gebruik te kunnen maken van een stilteruimte in de nabijheid van hun onderwijs, zodat zij zich even terug kunnen trekken voor gebed. Een flink deel van de aanwezigheden gaf aan het aantal stilteruimtes te beperkt te vinden. Studenten op Academieplein en Rochussenstraat bijvoorbeeld, hebben geen plek en de pauze is te kort om even heen en weer te gaan naar Museumpark. Hetzelfde geldt voor studenten op Blaak/Wijnhaven.

Er bleek een grote mate van consensus over het karakter van de stilteruimtes. Veel aanwezigen steunden het standpunt van het College van Bestuur dat de ruimtes te allen tijde gebruikt moeten kunnen worden voor diverse bezigheden. Ruimtes waar gebruikers elkaar onder alle omstandigheden respecteren en hun gang laten gaan, mits zij zich natuurlijk houden aan de geldende huisregels in de stilteruimtes.

De voorzitter van het College van Bestuur sloot af met de toezegging om – gelet op de opbrengsten van het gesprek – nogmaals de aard van de stilteruimtes te bekijken en om te onderzoeken of het aantal stilteruimtes eventueel zou kunnen worden uitgebreid. Begin juni 2018 heeft het College van Bestuur aan Halil Karaaslan, docent in het mbo, oud-student van Hogeschool Rotterdam, oud-columnist van Profielen en zelf praktiserend moslim, en Erwin van Braam, directeur van de Concernstaf van Hogeschool Rotterdam, om in gesprek te gaan met studenten, medewerkers en instituutdirecteuren, en samen met hen een antwoord te formuleren op deze vragen. Beiden hebben toegezegd vorm te geven aan de verkenning en op grond daarvan te komen met een advies aan het College van Bestuur.

Bij haar activiteiten gaat de stichting uit van de gelijkwaardigheid van mensen; bij werving en selectie van personeel en bij de toelating van studenten wordt geen onderscheid gemaakt naar sekse, seksuele geaardheid, godsdienst of levensovertuiging, culturele achtergrond of huidkleur. De stichting bevordert wederzijds respect. Zij streeft naar levensbeschouwelijke pluriformiteit en ontmoeting, waarbij de indeling van studenten in groepen uitsluitend op onderwijskundige gronden plaatsvindt. De stichting werkt emancipatiegericht (in de brede betekenis van het woord) en met inachtneming van democratische verhoudingen.

Hogeschool Rotterdam. Statuten Stichting Hogeschool Rotterdam, artikel 3. 2017

Gesprekken

Halil Karaaslan en Erwin van Braam (hierna: de gespreksleiders) hebben gesprekken georganiseerd op de vier grootste (clusters van) locaties van Hogeschool Rotterdam: Museumpark, Academieplein/Rochussenstraat, Kralingse Zoom en Wijnhaven/Blaak. Het overgrote deel van de opleidingen van Hogeschool Rotterdam is gevestigd op één van deze locaties.

Per locatie hebben zij studenten, docenten, overige medewerkers en instituutdirecteuren (van de instituten op de betreffende locatie) uitgenodigd om het gesprek te voeren over de stilteruimtes.

Daarbij hebben zij steeds verschillende aspecten aan de orde laten komen:

- De behoefte die gespreksdeelnemers ervaren aan stilteruimte en de aard van die behoefte
- Ervaringen met het gebruik van stilteruimtes (bij Hogeschool Rotterdam en/of elders)
- De ervaren sociale veiligheid en de eventuele behoefte aan de versterking ervan
- De wenselijke inrichting van stilteruimtes

- Op de locatie Academieplein/Rochussenstraat is specifiek nogmaals aandacht besteed aan de sluiten van de stilteruimte op Academieplein in het voorjaar.

Bij alle gesprekken waren studenten van verschillende gezindten en met verschillende levensoriëntaties aanwezig. De gesprekken kenden alle vier een eigen karakter. Zo is bijvoorbeeld op Museumpark veel gesproken over de vraag in hoeverre stilteruimtes een neutraal karakter dienen te hebben, of dat je juist diversiteit en inclusiviteit wilt uitstralen door identiteitsuitdrukkingen van verschillende groepen zichtbaar te maken in de stilteruimtes? Op Academieplein vonden soms zoekende, maar mooie gesprekken plaats over de betekenis van verschillen tussen mensen – religieus of juist niet – en over de vraag waar inclusiviteit ophoudt en uitsluiting begint. Op de Kralingse Zoom lag de nadruk op het vinden voor een alternatief voor de gesloten stilteruimte in bouwdeel C en in het gesprek op Wijnhaven/Blaak is weer veel gesproken over het karakter van de stilteruimtes en over het wederzijdse respect dat gebruikers voor elkaar dienen te hebben.

De gespreksleiders hebben ervoor gekozen om geen afzonderlijke verslagen van de gesprekken te publiceren. Zij willen dit concept delen met alle gespreksdeelnemers en hen vragen of zij zich kunnen vinden in de uitkomsten – uitmondend in een advies - zoals die hier zijn opgeschreven.

Bevindingen

Gebruik

Afgaand op de gesprekken kan worden geconstateerd dat moslimstudenten en –medewerkers op dit moment de grootste gebruikersgroep vormen van stilteruimtes. Zij gebruiken de ruimte vooral voor de dagelijkse gebeden. De vijf dagelijkse gebeden zijn niet gebonden aan exacte tijden, maar dienen wel plaats te vinden binnen tijdsintervallen. In de praktijk betekent dit dat studenten die willen bidden graag tussen de lessen door zich even voor een korte tijd terug willen kunnen trekken. Veel gespreksdeelnemers ervaren hier een groot knelpunt. Zij zien geen kans om snel van hun eigen locatie op Museumpark te komen (of bij de stilteruimte van de Erasmusuniversiteit die door sommige studenten aan de Kralingse Zoom wordt gebruikt) en kunnen dan niet bidden. Sommigen lossen dat op door niet te bidden, andere door een leeg lokaal of een andere stille/rustige plek te zoeken. Een aantal studenten geeft aan dat het niet hebben van een plek om te bidden hun gevoel van thuis horen bij Hogeschool Rotterdam negatief beïnvloedt.

Naast gebed werd in de gesprekken duidelijk dat de ruimten ook voor veel verschillende andere doeleinden worden gebruikt dan gebed. Er zijn studenten en medewerkers die er graag studeren, een boek lezen, zich even terug willen trekken in een prikkelarme omgeving, er yoga- of andere fysieke oefeningen doen.

Het vermoeden bestaat dat maar weinig studenten en medewerkers weet hebben van de stilteruimtes. Ze zijn niet vindbaar op HINT, er is nauwelijks bewegwijzering en baliepersoneel is lang niet altijd bekend met de aanwezigheid van een stilteruimte op de locatie (ervaring vanuit de Kralingse Zoom).

Respect voor elkaar

Vrijwel iedereen gaf aan dat gebruikers die elkaar niet kennen elkaar respecteren in het gebruik van de stilteruimtes. Sterker nog: stilteruimtes geven verbinding: mensen die de ruimte voor verschillende doeleinden gebruiken leggen contact. Afgaand op de gesprekken leidt dat dan tot contact en wederzijdse interesse, en soms zelfs in gezamenlijke activiteiten of in een blijvend contact of zelfs vriendschap.

Specifiek is in de gesprekken stilgestaan bij de gewoonte van moslims om samen te bidden indien dat mogelijk is. Dat samen bidden gaat dan gepaard met het maken van geluid omdat één van de aanwezigen dan voorgaat in het gebed. En dat geeft dan geluid. Enkele deelnemers hadden hier wel eens ervaringen mee gehad, een enkele had de aanwezige moslims er op aangesproken maar dat leidde niet tot wrijving.

Gebedsruimte of stilteruimte?

Geen enkele gespreksdeelnemer geeft expliciet aan gebedsruimtes te willen. Daarbij is de indruk bij de gespreksleiders dat studenten die wens ook niet uitdrukken vanuit een welbegrepen situatie dat gebedsruimtes bij grote groepen studenten en medewerkers om veel minder draagvlak kunnen rekenen dan (multifunctionele) stilteruimtes. Overigens geven veel gespreksdeelnemers (zowel religieus als niet-religieus) het uitgangspunt van de hogeschool (we gaan uit van gelijkwaardigheid en we maken geen onderscheid op grond van sekse, seksuele geaardheid, godsdienst of levensovertuiging, culturele achtergrond of huidkleur) niet alleen te respecteren maar ook van harte te onderschrijven.

Een aantal gespreksdeelnemers brengt in dat zij waarderen dat Hogeschool Rotterdam, anders dan andere hogescholen, het vraagstuk van de stilteruimtes heeft geagendeerd en hier niet krampachtig mee omgaat.

Huisregels

De stilteruimtes kennen huisregels. Kort en bondig komen die op de volgende punten neer:

- Maak geen geluid in de stilteruimte;
- Laat geen spullen achter;
- Breng geen teksten of andere vormen van communicatie aan;
- Eet of drink niet.

Over het algemeen ervaren de gebruikers dat deze huisregels goed worden nageleefd. Wel merkt men op dat het niet prettig is dat er geen goede mogelijkheden zijn om spullen (kleedjes (voor gebed), yogamatten, etc.) op te bergen. Er is behoefte aan dat wel te kunnen doen. Dat verklaart ook waarom er soms toch spullen achterblijven waardoor de ruimte slordig wordt.

Inrichting

Rond de inrichting spelen verschillende aspecten:

- Veel gespreksdeelnemers waarderen de multifunctionele opzet van de stilteruimte op Museumpark. Het maakt de stilteruimte een echt inclusieve ruimte waar mensen op hetzelfde moment voor verschillende activiteiten terecht kunnen, zonder het gevoel te hebben elkaar te storen.
- Wel komt de vraag op, of de keuze voor de neutrale inrichting (geen zichtbare symboliek) wel zo wenselijk is. Sommige gebruikers vinden dat prettig. Het draagt bij aan het prikkelarme karakter van de stilteruimtes en zij zouden het aanbrenge van diverse symboliek eerder ervaren als niet-verbindend dan als wel-verbindend. Een substantiële groep gebruikers zou liever zien dat de diversiteit van onze hogeschoolpopulatie wel zichtbaar wordt gemaakt zodat gebruikers herkenning kunnen ondervinden. Een aantal gespreksdeelnemers is bekend met de stilteruimte van Erasmus MC die volgens dat concept is opgezet. Ook de stilteruimte van de Erasmus Universiteit maakt de diversiteit en pluriformiteit zichtbaar in de stilteruimtes.
- Beide ruimtes zijn voor gespreksdeelnemers ook een voorbeeld vanwege hun ruime opzet. Dat biedt ook ruimte om spullen op te slaan.

Vrij voelen, veiligheid en toezicht

Sommige gespreksdeelnemers kenden een aanvankelijke schroom om gebruik te maken van een stilteruimte. Zij geven aan dat de entree van de stilteruimte (Museumpark) uitnodigender mag zijn en dat de regels voor gebruik ook duidelijker zichtbaar mogen zijn aan de buitenkant. Zoals eerder aangegeven is er ook nauwelijks informatie te vinden over de stilteruimtes. Dit is echt een aandachtspunt. Sommige gespreksdeelnemers zien ook een gemiste kans voor de hogeschool omdat deze zichzelf met goede communicatie zichzelf ook goed kan positioneren als inclusieve hogeschool.

Gebruikers voelen zich over het algemeen veilig in de stilteruimtes. Er is een mogelijkheid om overlast te melden (info staat op de deur). Toch hebben sommigen wel oor naar de suggestie van de gespreksleiders om gebruikersgroepen het beheer van de stilteruimte in handen te geven.

Druk op ruimte

Veel deelnemers willen graag komen tot uitbreiding van het aantal stilteruimtes. De meeste directeuren steunen dat en wil ook graag nadenken over de vraag hoe invulling gegeven kan worden aan die behoefte. Een enkele directeur niet: de hogeschool is – zo wordt aangegeven - in de eerste plaats een studeeromgeving en zij hoeft (hoort) niet te voorzien in faciliteiten die niet direct met studeren te maken hebben.

Een aantal directeuren heeft wel bedenkingen bij de mogelijkheden om goede ruimtes vrij te maken. Zij wijzen, begrijpelijk, op de hoge bezettingsgraden van de gebouwen van de hogeschool. Dat maakt het moeilijk om structureel (grote) ruimtes in te richten als stilteruimtes.

Aanbevelingen

Het is duidelijk dat de gespreksdeelnemers de doelstelling die Hogeschool in 2015 had – en nog steeds heeft – om te komen tot multifunctionele stilteruimtes, steunen. Men onderschrijft de opvatting van de hogeschool dat de hogeschool inclusief dient te zijn, en geen onderscheid maakt naar sekse, seksuele geaardheid, godsdienst of levensovertuiging, culturele achtergrond of huidskleur. Over het algemeen begrijpt en onderschrijft men ook dat de hogeschool zulke onderscheiden binnen de hogeschool (noch in de hogeschoolgemeenschap, noch op de fysieke locaties) ook niet accepteert met een beroep op vrijheid van religie.

Gelet op dit grote draagvlak, en de wens die wordt ervaren op de verschillende locaties om een stilteruimte op afzienbare afstand te hebben (maximaal enkele minuten lopen) is het advies om te verkennen of op elk van de vier grote locatieclusters een stilteruimte ingericht kan worden. Daarbij is het begrijpelijk dat rekening gehouden wordt met de ruimtedruk op de locaties en zal gezocht moeten worden naar creatieve oplossingen.

Per locatie wordt een kleine verkenningsgroep ingericht, bestaande uit een instituutsdirecteur, een manager bedrijfsvoering en enkele studenten en medewerkers van de locatie. Elke groep wordt ondersteund door een medewerker van FIT en/of Concernstaf. Aan hen wordt gevraagd om:

- Te komen tot een definitieve afweging ten aanzien van de inrichting van een stilteruimte op de betreffende locatie.
- Een mogelijke ruimte te scouten die als stilteruimte te fungeren;
- Een voorstel te maken voor de inrichting. Daarbij is het voorstelbaar dat de verkenningsgroep gaat kijken naar andere organisaties en de keuzes die daar zijn gemaakt omtrent de stilteruimte;

- Een voorstel te doen voor het beheer van de ruimte en voor de wijze waarop het bestaan ervan bekend wordt gemaakt bij studenten en personeel.

Indien er geen geschikte ruimte gevonden of gebruikt kan worden, dan rapporteert de groep dit aan het College van Bestuur.

Door met vier verkenningsgroepen te werken, ontstaan er mogelijk verschillende invullingen. Dat is wenselijk omdat daarmee 'couleur locale' kan ontstaan. Voorwaarde is wel dat de stilte ruimtes passen binnen de kaders zoals die door het CvB in 2015 zijn vastgesteld en die in de gesprekken ook zijn herbevestigd. Ook wat de gespreksleiders betreft is er, gelet op de gesprekken, geen reden die kaders ter discussie te stellen.

De groepen rapporteren in het voorjaar 2019 aan het College van Bestuur. Op basis daarvan neemt het College van Bestuur, in samenspraak met de CMR een definitief besluit over de uitbreiding van het aantal stilte ruimtes.

Nawoord van de auteurs

Met dit advies hopen wij bij te dragen aan de discussie over de stilte ruimtes op Hogeschool Rotterdam. We hebben de gesprekken met heel veel plezier gevoerd. Wij hebben gemerkt dat deze over veel meer gingen dan over meer of minder stilte ruimtes. De gesprekken gingen over identiteit, over uitdrukking geven daaraan, over pluriformiteit, over waar vrijheid eindigt en waar uitsluiting begint, over diversiteit, over respect, acceptatie en het onderscheid daartussen. Over hoe je vanuit verschillende belangen komt tot consensus. En tot slot heeft het ons geleerd dat er 1001 redenen zijn om een stilte ruimte te hebben.

We zijn onder de indruk van de wijze waarop studenten en medewerkers het gesprek met elkaar hebben gevoerd. Er was rust in de gesprekken, er werd veel naar elkaar geluisterd, er werd doorgevraagd en *on topic* naar elkaar gereageerd. We danken hen allen en hopen dat zij het advies kunnen waarderen en hun inbreng erin terug kennen.

Tot slot danken wij het College van Bestuur voor het in ons gestelde vertrouwen. Het advies is nu in uw handen. Wij hopen dat u het als waardevol ervaart en gebruikt als basis voor het zetten van stappen die dit studiejaar kunnen leiden tot nieuwe stilte ruimtes bij Hogeschool Rotterdam.

Halil Karaaslan
Erwin van Braam